

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет**

**The John Paul II Catholic University (Lublin, Poland)
Warsaw University of Maria Sklodowska-Curie
(Czestochowa, Poland)**

**Ташкентський державний технічний університет імені Іслама Карімова (Ташкент,
Узбекистан)**

Бакинський державний університет (Баку, Азербайджан)

X Міжнародна науково-практична конференція

**АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ
ДОСЯГНЕНЬ**

25-26 травня 2017 року

Збірник наукових праць

Київ 2017

УДК 159.9:629.7.001.76 (063)
ББК ю941.3я431
А 202

Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, Т.В. Вашеки, О.В. Сечейко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2017. – 340 с.

Збірник містить матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем авіаційної та екстремальної психології в умовах глобалізованого мережевого соціуму, що відбулася 25-26 травня 2017 року на кафедрі авіаційної психології Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Організаційний комітет

Голова організаційного комітету:

Помиткіна Л.В. – д-р психол. наук, проф., зав.кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ.

Заступник голови організаційного комітету:

Руденко М.П. – генерал-майор запасу Повітряних Сил України, льотчик морської авіації, канд. військ. наук, доцент, проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Члени оргкомітету:

Гічан І.С. – канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Долгова О.М. – канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Фесюк І.В. – психолог кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Рецензенти:

Панок В.Г. – директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, д-р психол.наук, проф., проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Булах І.С. – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м. Київ

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 4 від 17 травня 2017 р.)

ISBN

© Колектив авторів, 2017

© Національний авіаційний університет, 2017

Валентин Рибалка
*доктор психологічних наук, професор, провідний науковий
співробітник відділу психології праці ІПОД НАПН м. Київ
(Україна)*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ ШЛЯХОМ ЦЕНТРАЦІЇ НА КАТЕГОРІЯХ ОСОБИСТОСТІ, ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДУХОВНОСТІ

Удосконалення методології наукової психології потребує своєчасного перегляду й уточнення значення її ключових понять і передусім – самого поняття психології. Проведений нами етимологічний аналіз змісту цього поняття дозволяє інтерпретувати ключовий термін нашої науки не тільки як «учення про душу», а як науку про «дух, душу, одушевлено-одухотворене тіло та Я». Історично, до такого висновку призводять вже думки Гегеля, висловлені ним у «Філософській пропедевтиці» на початку XIX століття, коли він вказував на дух як на предмет психології. В контексті його ідей, а також розмірковувань С.Л.Рубінштейна, В.В.Зеньковського, В.Ф.Войно-Ясенецького та інших мислителів можна з високим ступенем вірогідності покласти в основу поняття психології «дух, душу, тіло» і «Я», що рефлексує внутрішній та зовнішній світ людини. Останнє відповідає положенню Г.С.Сковороди про мікрокосмічний, біблійний та макрокосмічний світи людини, за чим стоять сучасні уявлення про наноорганізовану психологічну дійсність, що сконцентрована в особистості, згорнута в її свідомості та підсвідомості, і таку, що розгортається завдяки її діяльності у макрооб'єктивній дійсності, в яку природньо входить і сама психологічна дійсність як її органічна частина.

Ми вважаємо, що така інтерпретація змісту поняття психології має передусім методологічне значення, оскільки відкриває певний закон тріади «дух-душа-одушевлено-одухотворене тіло», відповідно до якого визначається зовнішній та внутрішній предметний світ особистості. Методологічно, завдяки «Я», з об'єктивно детермінованої «психології особистості» рефлексивно трансцендуються соціальні побудови людства, що відповідають природі людської психіки. Згадаємо вислів Протагора «Людина є мірою усіх речей, існуючих – що вони існують, неіснуючих – що вони не існують» (в цьому вислові не важко помітити творчий перехід від наявного до майбутнього). А Секст Емпірик додав, що людина виступає «...критерієм усіх справ, діянь» своїх... Це можна тлумачити методологічно і таким чином, що психологія, виступаючи як психоніка (за аналогією з біонікою), закономірно визначає «тріадну» побудову освіти, комп'ютерної техніки, святої Трійці, навіть самої себе, адже у психології фактично існують психосоматичний, психофізіологічний та нарративний розділи та рефлексує їх теоретична й історична галузі. Все це, до речі, значною мірою пояснює явище психологічного опредметнення особистістю навколишньої дійсності та розпредметнення її при формуванні нових поколінь особистостей.

У зв'язку з цим, головна ідея, яку ми вважаємо важливою для становлення методології психологічної науки, полягає у перспективності її побудови на основі концентрації її категоріально-поняттєвого апарату і методико-технологічного інструментарію навколо категорій особистості, її діяльності та духовності. Останні є ключовими для сучасної психології, оскільки феномен живої особистості та її діяльності - особистості вченого, психолога, педагога, філософа, представників інших наук - виступає в процесі своєї творчої, продуктивної, професійної діяльності та громадянської поведінки невичерпним джерелом перетворюючої особистісної духовної ірадіації на її зовнішній та внутрішній світ.

Удосконалення методології психології вимагає більш точної інтерпретації категорії «особистість», її психологічної структури та діяльності. Проведений нами контентно-частотний аналіз у методологічному контексті майже п'яти десятків визначень особистості вітчизняними вченими призвів до розробки відповідної рейтингової атрибутивної формули особистості, в якій її атрибути розташовуються у закономірному порядку зменшення частоти їх вживання, такому, як: *«соціальність-самосвідомість-творчість-духовність-гуманізм-життєвість-цінність та самоцінність, честь та гідність-культурність-розвинутість-діяльність-...»* тощо. При цьому був додатково виявлений фактор антиномізації вказаних атрибутів, коли особистість висвітлюється через ланцюг антиномічних атрибутивних пар, таких як» «соціальність-індивідуальність»+«самосвідомість-свідомість»+«творчість-нормативність»+«духовність-матеріальність»+«гуманізм-варварство» тощо, за якими стоять як теоретичні і методологічні проблеми дослідження особистості, так і її практичні життєві проблеми.

Становлення методології наукової психології здійснюється, передусім, через усвідомлення власного психологічного досвіду психологів з наукового обґрунтування пошуку методів розв'язання численних зовнішніх і внутрішніх проблем людини. В цьому зв'язку, наш професійний досвід свідчить про доцільність розглядати методологію не стільки як «учення про методи» (цим успішно займається методика як наукова дисципліна), скільки як «логіку побудови і використання методів». Цю психологічну логіку утворюють закони, принципи, категорії, поняття, засоби, технології роботи теоретичних, прикладних та практичних психологів, що визначають методологічну характеристику особистості та її діяльності. Цей досвід базується на перевірених практикою теоретичних і методологічних розробках вітчизняних психологів. В якості таких виступають, передусім сформульовані Л.С.Виготським, у його культурно-історичній теорії розвитку вищих психічних функцій особистості закони - опосередкування, соціалізації, інтеріоризації, ідентичності індивідуальної поведінки особистості її соціальної поведінці, зони найближчого розвитку дитячої особистості під керівництвом дорослого. Зазначені закони мають бути додатково розглянуті в діалектичному плані, зокрема антиномічно, тоді ми матимемо закони опосередкування-розопосередкування, соціалізації-індивідуалізації, інтеріоризації-екстеріоризації, ідентичності соціальної поведінки особистості її індивідуальній поведінці, зони найближчого і найдалшого розвитку особистості дитини під керівництвом дорослого і шляхом саморегуляції.

У центрі оновленої методології наукової психології, звичайно, має стояти обґрунтоване поняття методу, системи методів, тобто «шляху, засобу, способу буття особистості». Разом з тим, підкреслимо це ще раз, методологія наукової психології визначає саме психо-логіку розробки та використання існуючих методів вивчення, розвитку, проектування особистості та її діяльності. І ця психологічна логіка тісно пов'язана передусім із головним законом, сформульованим Л.С.Виготським в його культурно-історичній теорії розвитку вищих психічних функцій – законом опосередкування (розопосередкування, переопосередкування тощо), за яким все в «обумовленій», «означеній», «опоняттєвій» психіці людини виступає як своєрідне психологічне знаряддя, засіб, спосіб, функція, інструмент.

Проте, повторимо, сам метод не слід абсолютизувати, щоб він не перетворився на автономну абстракцію. Перший адекватний аспект його правильного розширеного розуміння виявляється у філософській постановці проблеми мети і засобу, мети і методу, коли метод залежить від мети, а мета – від методу. У психології ця діада має бути послідовно розширена далі і розглядатися, як це почав робити сам Л.С.Виготський та його послідовники і, передусім, О.М.Леонт'єв, у більш широкому психологічному контексті проблеми діяльності. Якщо йти від мети і методу, як від психологічного ядра діяльності, у «попередньому» напрямку, то перед ними має постати «предмет» - як та проблемна дійсність, що дійсно передує меті. А перед предметом, якщо розмірковувати відповідно до слухної логіки О.М.Леонт'єва, Г.С.Костюка, Б.Ф.Ломова, К.К.Платонова та інших відомих психологів, має стояти «мотив» (чи не звучав раніше цей термін як «метив» і був поступово замінений на більш благозвучний «мотив»?). Тобто може бути відтворена, реконструйована послідовна у методологічному плані, психологічно опосередкована конструкція «мотив-предмет-мета-метод...». Зазначимо, що саме такою і у таких саме термінах розумів структуру діяльності Г.С.Костюк, що було відображено в його методологічних дослідженнях.

Ця важлива частина методологічної формули діяльності, однак, має бути «перфектно» доповнена, завершена. Ми розмірковуємо наступним чином. Передусім, зрозуміло, що самим методом не закінчується діяльність. Цей метод має фундаментальне значення для особистості тільки тоді, коли забезпечує досягнення певного результату, наміченого у меті. Згадаємо добре відоме положення П.К.Анохіна про акцептор дії та результат як системотвірний фактор функціональної системи! Фактор результату все настійливіше займає своє місце у теоретичних уявленнях про діяльність, особливо у прагматично орієнтованих теоріях. Згадаємо, зокрема теорію і практику роботи з обдарованими і талановитими дітьми, розроблену американським психологом і педагогом Д.Рензулі та інших, в яких результат займає ключове місце. Тому доцільно говорити про «метод досягнення результату», або «метод результату»!

Проте, кінцевою психологічною ланкою діяльності слід визнати не тільки самий результат (який часто у системі розподілу праці може не мати прямого, а має опосередковане, відношення до задоволення життєвих потреб людини, як, приміром, все та ж виточена токарем на станку металева болванка), а той продукт, який отримується і споживається людиною в системі перерозподілу переопосередкованого далі результату трудової діяльності та громадянської, економічної поведінки. Тому, продовжуючи методологічну реконструкцію формули діяльності

особистості, ми пропонуємо також говорити про емотив переживання, вживання, споживання продукту життєдіяльності, в якій «соціально-економічно» трансформується до рівня потреб людини результат її діяльності. Це переопосередкування має пройти через етапи соціальної та економічної оцінки результату діяльності особистості в системі розподілу праці та соціальної поведінки, отримання відповідного до неї фінансового еквіваленту та його ринкового обміну на продукти, що забезпечують життєдіяльність особистості, кінець-кінцем - нормальне життя людини. Психологи більше не можуть не помічати ці два найважливіші системативні етапи діяльності особистості – «методу досягнення результату» та «емотиву споживання продукту», тобто «емотиву продукту».

Підкреслимо, що ми вражені «психологічною мудрістю» української мови, її живого словника, що дає можливість «психолінгвістично» точно дійти до цієї методологічної формули діяльності – «мотив-предмет-мета-метод-емотив»! При цьому ми розуміємо можливі сумніви, що пов'язані зі слухністю використання саме цих термінів, проте на даному етапі методологізування проблеми ми змушені використовувати майже однокорінну термінологію при цілісному розгляді методологічної формули діяльності особистості: мотив діяльності – предмет діяльності – мета діяльності – метод досягнення результату діяльності – емотив переживання, вживання, споживання продукту діяльності.

Відмітимо також майже кібернетичну перфектність такого методологічного розуміння діяльності – через зворотній зв'язок між емотивом та мотивом, коли емотивні, позитивні чи негативні, переживання факту задовільного чи незадовільного переопосередкування, переживання, вживання, споживання отриманого внаслідок результативного здійснення діяльності продукту розвиває чи гальмує вихідні мотиви подальшого її існування. Ми обмежуємося саме цією формулою, розуміючи, що вона має бути значно більше конкретизована, систематизована, ієрархізована, концептуально зіставлена з іншими спробами формулювання сутності особистості та її діяльності. Тут ми обмежимося її зіставленням з нашим попереднім досвідом психологічної характеристики особистості та її діяльності - через тривимірну, поетапно конкретизовану психологічну структуру особистості та окреслені в її контексті компоненти-етапи діяльності: потребнісно-мотиваційний – інформаційно-пізнавальний – цілеформувальний – операційно-результативний – емоційно-почуттєвий [1990-2017 рр.]. Порівняння цих формул свідчить про продуктивність запропонованого методологічного погляду на особистість та її діяльність - як на універсальний інструмент людини як суб'єкту діяльності, про наступність теоретико-психологічного та методологічного поглядів на ці категорії. В межах цієї структури особистості принципове значення набуває розгляд діяльності в контексті соціально-психолого-індивідуального та генетичного вимірів особистості.

Відповідно до методологічного контенту, у запропонованій нами раніше концепції тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості відображені деякі із вказаних вище методологічних аспектів. Так, зокрема, усі властивості особистості розглядаються як здібності, в чому ми підтримуємо відповідні дані П.Я.Гальперіна, В.С.Мерліна та ін. Більше того, ми виділяємо методи першого роду, як власне здібності до здійснення діяльності (в межах діяльнісного виміру структури особистості). Далі виділяються так звані базові модальні здібності особистості як методи другого роду (в межах соціально-психолого-індивідуального виміру) здібності – психосоціальні, комунікаційні, мотиваційні, характерологічні, рефлексивні, інтелектуальні, психофізіологічні та психосоматичні здібності. Вони суттєво покращують здійснення здібностей до діяльності як методів першого роду. І, нарешті, до методів третього роду нами відносяться так звані психогенетичні здібності (в межах розвивального, часового, генетичного виміру), які забезпечують розвиток усіх попередніх видів здібностей, як складових методів першого і другого родів, спираючись на внутрішні та зовнішні розвивальні можливості особистості.

Зауважимо при цьому, що метод, як первинне опосередковуюче поняття методології наукової психології, історично поступалося в ході становлення психології іншим, вторинним поняттям психологічної науки і було витіснено ними на периферію категоріально-поняттєвого апарату наукової психології. Тому постає проблема повернення психологічній науці методологічної першорядності поняттю психологічного знаряддя, способу, функції, засобу, інструменту, технології тощо, розгляду особистості та її діяльності як мультіопосередкованої сутності, в якій кожний новий поверх психологічної регуляції – психосоматики, душі, духу, Я – характеризується все зростаючою у своїй ефективності і тонкості функціональною, методологічною спроможністю.

Надзвичайна складність значення категорій психології та її особистісного предмету визначає необхідність уведення поняття методологічного простору психології, в якому не протиставляються, а об'єднуються, системно інтегруються на різних рівнях - академічно-психологічному, онтопсихологічному, практично-психологічному, психолого-прикладному, теоретико-психологічному, загальнонауково-психологічному та філософсько-психологічному - живі, вітальні сили особистості як культурно-історичного, аксіологічного та акмеологічного, діяльнісного утворення цивілізації. Упорядкування та концентрація в межах даного простору накопичених у науці законів і принципів, методів і технологій, свідчить про необхідність використання усього міждисциплінарного методологічного потенціалу психологічної науки та величезні можливості духовного потенціалу самої особистості для ефективної психологічної роботи з нею. Те ж саме можна сказати і про наявні, особистісно центровані підходи та методичний інструментарій наукової психології.

Запропонована послідовність компонентів-етапів у методологічній формулі діяльності: мотив-предмет-мета-метод-емотив, - визиває необхідність як подальшої їх конкретизації, так і узагальнення. Останнє потребує, на наш погляд, більшої уваги до смислового розуміння спільного для всіх цих компонентів корінного поняття «мета». Це поняття передбачає, за словником у перекладі з грецької мови, такі сенси, як «після», «за», «через». Прикладаючи ці поняття без традиційного упередження до сутнісного розуміння категорії діяльності, можемо припустити, що у методологічному плані вона набуває додаткової смислової інтерпретації як унікальний психологічний інструмент людини, за допомогою якого здійснюється передбачення тієї нової дійсності, що стоїть «після» наявної дійсності, і перехід до неї. За допомогою діяльності відбувається зміна наявної дійсності, вихід «за» її межі та перехід до нової дійсності «через» процес перетворювальної діяльності. Остання постає як головний суто людський психологічний інструмент перетворення реальності, як власне трансценденція особистісної сутності суб'єкта в об'єктивній дійсності. Через це методологія виступає в даному контексті як наука про трансцендентальну місію людини, особистісне, діяльнісне перетворення нею світу.

В методологічному контексті особистість та її діяльність дійсно виступають як багатовимірна, системна «сума технологій», за слушним виразом Станіслава Лема, як психологічна супер-мега-методична система систем. Власне на цю суб'єктну спроможність спираються професійні психологи при розробці та використанні методів наукової психології. При цьому не можна випускати ту обставину, що вказана методологічна психологічна спроможність сучасної особистості включена у масштабні глобальні соціальні системи (ООН, ЮНЕСКО, міжнародні та національні угруповання, військові союзи, громадянське суспільство, субкультурні групи, але і злочинні об'єднання тощо), економічні (міжнародні торговельні, фінансові тощо стосунки), соціотехнічні (космічні, авіаційні, транспортні, енергетичні, інформаційні тощо) та науково-технологічні (згадаємо лише Силіконову долину у США, технологічні парки в інших країнах тощо) й подібні системи. В даному контексті ця внутрішня методологічна психологічна спроможність особистості з її мотивами, предметами, метою, методами, емотивами набуває величезної вирішальної трансформаційної сили, яка може визвати доленосні наслідки для людства та окремої людини.

В цьому зв'язку, саме у методологічному плані значно більшої уваги науковців потребує феномен психологічної діяльності особистості, її всезростаючий вплив на інші види предметної діяльності, в цілому – на життєдіяльність та життя людини. При цьому ми розрізняємо поняття психічної (власне душевної) та психологічної (рефлексивно-тілесно-душевно-духовної) діяльності! Для такого відрізнення ключовою є думка Г.С.Костюка про те, що усі види людської діяльності здійснюються через психіку людини, а фактично – через психологічну діяльність! Відмітимо, що під впливом відповідних ідей С.Л.Рубінштейна, О.Р.Лурії, Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва, Г.С.Костюка, К.К.Платонова, Н.Ф.Тализіної, П.А.Гончарука, ми пройшли впродовж п'ятидесяти років роботи професійним психологом етапи власного розуміння природи діяльності. Внаслідок інтеграції здобутої на перших етапах загальнопсихологічної формули її розуміння з отриманою у контексті пізніших і останніх методологічних розмірковувань формулою зараз можна представити загальну структуру предметної діяльності як таку, що інтегративно включає наступні визначені її компоненти: **потребово-мотиваційний (мотив) – інформаційно-пізнавальний (предмет) – цілеформувальний (мета) – операційно-результативний (метод) – емоційно-почуттєвий (емотив)**. Саме дана синтетична формула предметної діяльності виступає для нас теоретико-методологічною підставою для виводу на авансцену наукової психології психологічної діяльності особистості - не тільки професійного психолога, але і звичайної людини

(як природженого життєвого психолога), а тому і будь-якого фахівця. Вона є результатом, з одного боку, початкового етапу онтогенезу психіки дитини, починаючи з дошкільного періоду її вікового розвитку, коли говорити про її предметну спеціалізацію ще зарано, а з іншого боку - узагальнення у вигляді психологічної діяльності різноманітних предметних, в тому числі професійних та громадянських, видів діяльності та поведінки дорослого.

В умовах сучасного розвитку теоретичної, прикладної та практичної психології, з їх десятками, якщо не сотнями галузей, напрямків, дисциплін, міждисциплінарних зв'язків, психологічна діяльність все відчутніше постає як провідна і вирішальна у житті людини. Більше того, з точки зору «опосередкованої» методології наукової психології психологічна діяльність виступає центральною, «стрижневою» діяльністю особистості, яка не тільки пронизує усі інші види предметної діяльності, але і суб'єктно, через особистість, її здібності, інтегрує їх сукупність у життєдіяльність - заради більш надійного, ефективного здійснення життя людини. В цьому сенсі особистість і функціонує як суперполіметодична сутність, в яку потенційно згортаються і з якої актуально «вигортаються» й розгортаються, концентруючись навколо психологічної діяльності, необхідні в тій чи іншій соціальній та індивідуальній спеціалізованій ситуації предметні, професійні діяльності як складові життєдіяльності особистості, забезпечуючи саме життя людини.

Про це свідчить передусім характеристика професійної науково-дослідної та творчої діяльності психологів як психологічної діяльності, що здійснюється, зокрема у навчальних закладах, науково-дослідних установах, в аспірантурі й докторантурі НДІ та ВНЗ психологічного профілю. Професійна психологічна діяльність набуває своїх все більш змістовних та формальних ознак у працівників психологічної служби системи освіти та різних галузей народного господарства. Вона має справу з універсальними, властивими і професії психолога, і побутовій активності людини психологічними категоріями мотиву, предмету, мети, методу, емотиву. Поряд із психологами-професіоналами, повторимо це, вона природно властива кожній людині - як її дихання, як сприймання нею світла, тиші й гомону життя, хоча це й не усвідомлюється нею достатньою мірою і тому не займає в її свідомості для неї центрального місця.

І тільки за аналогією, після самоусвідомлення факту її існування, узагальнення таких похідних від неї спеціалізованих видів предметної діяльності, як педагогічна, економічна, наукова, технічна, соціальна тощо, психологічна діяльність поступово займає своє належне вихідне і провідне місце у сукупності діяльностей, у життєдіяльності особистості, у житті людини. Ми вбачаємо це у комплексній психодіагностиці особистості, науковому психологічному дослідженню, творчості, різних видах психологічної діяльності практичних психологів і соціальних працівників та ін. Проте інтимна сутність психологічної діяльності, її різновиди, евристична спроможність, функція інтеграції щодо предметних діяльностей тощо - мають бути ще краще вивченими та зрозумілими. Це стосується, приміром, положення Г.С.Костюка про функціональну тотожність кожної властивості особистості, що складається з мотиваційних, змістових та операційних елементів, а ще точніше - з мотиву-предмету-мети-методу-емотиву. Погляд на універсальний характер психологічної діяльності ставить як актуальне питання про голографічність особистості та її властивостей, на що вже вказували дослідники, зокрема А.Менегетті, О.П.Дубров, В.Н.Пушкін.

Велике значення має психологічна діяльність для педагогіки, адже можна припустити, що її здійснення має передувати предметному навчанню та вихованню особистості, або включатися в їх здійснення як каталізуючий фактор! Компоненти психологічної діяльності - мотив-предмет-мета-метод-емотив - виступають в такому разі як певна матриця, як алгоритм синтезу спільного виконання психологічної та педагогічної діяльності особистості. «Перевідкриття» психологічної діяльності має значення не тільки для педагогіки, але і для соціології, політики, економіки та інших сфер діяльності людини. Більше того, розвинута психологічна діяльність іноді виступає як самодостатня основа для виконання будь-якої іншої діяльності і тоді розвинутій особистості не треба навчатися у вузі, як це продемонстрував Б.Гейтс, що не має вищої освіти і, до речі, так думають деякі випускники вищів, які, як це не парадоксально, вважають зайвим для себе цей вид освіти...

Як на наше переконання, в основі методології наукової психології має стояти саме ця категорія психологічної діяльності особистості, в якій концентруються ті чи інші принципи та методи психології. Адже не самі по собі ці методи (експерименту, спостереження, опитування, тестування тощо) вирішують справу, а науково обґрунтоване, закономірно мотивоване їх застосування, компетентне їх знання з точки зору предмету психологічної діяльності, уміння їх цілеспрямованого використання відповідно до мети цієї діяльності, навички результативного

володіння методами з метою отримання необхідних характеристик особистості та результатів цієї діяльності, їх емотивне застосування для покращення життя особистості. Проте, мова йде про розвинуту, психологічно достатню особистість, тоді як масовим є явище особистісної недостатності людства...

Наведені вище розмірковування свідчать про те, що наукова психологія вже майже підійшла до тієї межі, як це відбувалося скажімо в середині минулого століття в атомній фізиці, коли ось-ось буде обрахована критична маса того особистісного методологічного "концентрату", що вже неодноразово, начебто спонтанно, вибухав у цивілізаційному поступі - як у вигляді геніальних наукових відкриттів і технічних винаходів, так і у формі згубних світових катастроф, війн, криз, конфліктів. Через це так важлива наукова і громадська увага до зростання цього значною мірою непередбачуваного суб'єктно-діяльнісного, соціально-психолого-індивідуального та розвивального методологічного потенціалу, до життєвої та соціальної долі особистості як соціокультурно детермінованого і водночас індивідуально визначаючого життя феномену цивілізації, який може спричинити і його безмежне благополуччя, і ще небачене за своїми масштабами зло.

Тому таким важливим видається методологічний розгляд особистості та її діяльності в контексті проблеми духовності, в якому вона усвідомлюється як ключова цінність і самоцінність людства і в цьому плані потребує дбайливого ставлення до своєї честі та гідності з боку суспільства та інших особистостей! Кожна особистість постає перед вибором між позитивними та негативними духовними цінностями як методологічно визначеного «шляху до розуміння і творення особистості». З точки зору переважання у науковій психології гуманістичних тенденцій, необхідності психологічного захисту особистості, забезпечення її здоров'я, життєвого успіху, професійний психолог зазвичай робить вибір на користь таких позитивних духовних, тобто мистецьких, релігійних (що значною мірою вже стали життєвими!) та наукових цінностей, як Світогляд, Життя, Людина, Віра, Надія, Любов, Добро, Краса, Істина, і протидіє наявними в нього засобами негативним цінностям - темряві, смерті, нелюдству (варварству), зневір'ю, розпачу, ненависті, злу, потворності, брехні. Домінування гуманістичної духовної альтернативи має бути притаманним для методології наукової психології, для психологічної діяльності особистості як її основи!